ימצא חיים בעלי עושר דכתיב צדקה בעלי אגדה דכתיב וכבוד כתיב הכא וכבוד וכתיב התם [1]כבוד חכמים ינחלו תניא היה רבי מאיר אומר יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן אמור לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם א"ל כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם א"ל [אדרבה] זו שמחייבתן לגיהנם אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו כששמע המלך לא כועס עליו ואתם קרוין עבדים שנאמר [2]כי לי בני ישראל עבדים אמר לו ר"ע אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו כששמע המלך לא דורון משגר לו ואנן קרוין בנים דכתיב [3]בנים אתם לה' אלהיכם אמר לו אתם קרוים בנים וקרוין עבדים בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים ועכשיו אין אתם עושין רצונו של מקום אמר לו הרי הוא אומר [4]הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית אימתי עניים מרודים תביא בית האידנא וקאמר הלא פרוס לרעב לחמך: דרש ר"י ברבי שלום כשם שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה כך חסרונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה זכה הלא פרוס לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית כי הא דבני אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי חזא להו בחילמא דבעו למיחסר שבע מאה דינרי עשינהו שקל מינייהו לצדקה (א) פוש גבייהו שיבסר דינרי כי מטא מעלי יומא דכיפורי שדור דבי קיסר נקטינהו אמר להו רבן יוחנן בן זכאי לא תדחלון שיבסר דינרי גבייכו שקלינהו מינייכו אמרי ליה מנא ידעת אמר להו חלמא חזאי לכו א"ל ואמאי לא אמרת לן [דניתבינהו] אמר להו אמינא כי היכי דתעבדו מצוה לשמה רב פפא הוה סליק בדרגא אישתמיט כרעיה בעי למיפל (ב) אמר השתא כן איחייב מאן דסני לן כמחללי שבתות וכעובדי עבודת כוכבים א"ל חייא בר רב מדפתי לרב פפא שמא עני בא לידך ולא פרנסתו [א]דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר [א]כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים כתיב הכא [5]השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב התם [6]יצאו אנשים בני בליעל מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים תניא [ב]א"ר אלעזר בר' יוסי כל צדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה שלום גדול ופרקליטין גדולין בין ישראל לאביהן שבשמים שנאמר [7]כה אמר ה' אל תבא בית מרזח ואל תלך לספוד ואל תנוד להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה [וגו' את] החסד ואת הרחמים חסד זו גמילות חסדים רחמים זו צדקה תניא ר"י אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר [8]כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות הוא היה אומר עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה (ג) אור מפעפעו אור קשה מים מכבין אותו מים קשים עבים סובלים אותן עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו פחד קשה יין מפיגו יין קשה שינה מפכחתו ומיתה קשה (ד) מכולם [וצדקה מצלת מן המיתה] דכתיב [9]וצדקה תציל ממות דרש רבי דוסתאי ברבי ינאי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מביא דורון גדול למלך ספק מקבלין אותו הימנו ספק אין מקבלין אותו הימנו [ואם תמצא לומר מקבלים אותו ממנו] ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך והקדוש ברוך הוא אינו כן אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר [10]אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך רבי אלעזר [ב]יהיב פרוטה לעני והדר מצלי אמר (ה) דכתיב אני בצדק אחזה פניך מאי אשבעה בהקיץ תמונתך אמר רב נחמן בר יצחק אלו תלמידי חכמים שמנדדין שינה מעיניהם בעולם הזה והקב"ה משביען מזיו השכינה לעולם הבא א"ר יוחנן מאי דכתיב [11]מלוה ה' חונן דל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול [12]עבד לוה לאיש מלוה א"ר חייא בר אבא רבי יוחנן [ג](רמי) כתיב [13]לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות וכתיב [9]לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות שתי צדקות הללו למה אחת שמצילתו ממיתה משונה ואחת שמצילתו מדינה של גיהנם ואי זו היא שמצילתו מדינה של גיהנם ההוא דכתיב ביה עברה דכתיב [14]יום עברה היום ההוא ואי זו היא שמצילתו ממיתה משונה
נותנה

ימצא חיים. וכתיב גבי חכמה כי מוצאי מצא חיים: **בעלי אגדה.** מתוך שהן דרשנין ומושכין את הלב הכל מכבדין אותם: **לבעל הדין.** רשע או עובד כוכבים: **להנצל אנו בהן כו'.** שהצדקה מצלת מגיהנם כדאמרי' לקמן בשמעתין: **שמזונותיו של אדם.** שכר שיתפרנס ממנו: **חסרונותיו.** הפסד שעתיד להפסיד: **זכה.** למזל טוב יתן אותו חסרון לעניים: **חזא [להו] בחלמא.** במוצאי (ו) יוה"כ: **דבעו מחסר שבע מאה דינרין.** באותה שנה: **שקיל לצדקה מינייהו.** כל השנה היה כופן בדברים וגובה מהן לצדקה: **פש גבייהו.** ערב ראש השנה שיבסר דינרי שלא נתנו לצדקה משבע מאה דינרי: **לא תדחלו.** למיפסד יותר: **אמאי לא אמרת לן.** מתחלה שכך אמרת והייתו נותנין כולן: **השתא כן.** אם נפלתי: **איחייב מאן דסני לן.** כאדם שתולה קללתו בחבירו: **מחללי שבת ועובדי עבודת כוכבים.** בסקילה ואמר מר (כתובות דף ל:) מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו דדמי לסקילה דתנן (סנהדרין דף מה.) בית הסקילה היה גבוה שתי קומות וכו': **פרקליטין.** מליצי יושר [של מלאכי השרת]: **כי אספתי את שלומי מאת העם הזה.** ומהו השלום את החסד ואת הרחמים שהיו רגילין לעשות: **מפעפעו.** מרככו: **הגוף סובלו.** [כל הגוף] מלא רוח: **ואני בצדק.** בתחלה ואח"כ אחזה פניך בתפלה: **אשבעה בהקיץ תמונתך.** בשכר הקילה אשבע תמונתך: **מלוה ה' חונן דל.** החונן דלים נעשה מלוה להקב"ה וכתיב ועבד לוה לאיש מלוה (משלי כב): **ואיזו היא צדקה המצלת מדינה של גיהנם.** כלומר איזה מן המקראות הללו מדבר מדין של גיהנם אותו שכתוב לא יועיל הון ביום עברה:
נותנה

ואיזו שמצלת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה. וא"ת אדרבה זאת שהיא מצוה רבה היה לה להציל מדינה של גיהנם שהוא רע ביותר ואומר ר"י דרוב דברים אין עומדין לאדם בעולם הזה אלא לאחר מיתה ובעולם הזה אין עומדין לאדם אלא מצות גדולות כדתנן (קדושין דף לט:) אלו דברים שאדם אוכל מפירותיו בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא לכך קאמר דאפילו ממיתה משונה דהוי בעולם הזה מצלת:
אלא

מסורת הש"ס

א) [תוספ' פאה פ"ד] כתובות סח. ב) [תוס' פאה פ"ד]. ג) [ילקוט וכע"י ליתא] והגי' אמר ר"ח ב"א אר"י.

◆

תורה אור השלם

1 כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן: משלי ג לה
2 כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא כה נה
3 בָּנִים אַתֶּם לַייָ אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת: דברים יד א
4 הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם: ישעיהו נח ז
5 הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל יְיָ וְהָיָה בְךָ חֵטְא: דברים טו ט
6 יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם: דברים יג יד
7 כִּי כֹה אָמַר יְיָ אַל תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְאַל תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל תָּנֹד לָהֶם כִּי אָסַפְתִּי אֶת שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְיָ אֶת הַחֶסֶד וְאֶת הָרַחֲמִים: ירמיהו טז ה
8 כֹּה אָמַר יְיָ שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: ישעיהו נו א
9 לֹא יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רֶשַׁע וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת: משלי י ב
10 אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ: תהלים יז טו
11 מַלְוֵה יְיָ חוֹנֵן דָּל וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֶּם לוֹ: משלי יט יז
12 עָשִׁיר בְּרָשִׁים יִמְשׁוֹל וְעֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה: משלי כב ז
13 לֹא יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת: משלי יא ד
14 יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל: צפניה א טו

◆

גליון הש"ס

גמרא כי הא דבני אחתיה. וכעין זה איתא במדרש רבה ויקרא פרשה לד בבני אחותיה דרשב"י:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' פש גבייהו כצ"ל ותיבת ד' נמחק: (ב) שם בעי למיפל חלש דעתיה אמר השתא: (ג) שם ברזל קשה אש מפעפעו אש קשה מים: (ד) שם ומיתה קשה (מכולם) תא"מ ונ"ב ס"א משנה: (ה) שם יהדר מצלי אמר כתיב כצ"ל ותיבת ד' נמחק: (ו) רש"י ד"ה חזא להו בחלמא במוצאי ראש השנה הס"ד:

עין משפט
נר מצוה

צ א מיימוני פ"י מהל' מתנות עניים הל' ג סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רמז סעיף א:
צא ב מיי' שם הל' טו [טוש"ע א"ח סי' צב סעי' י] וטוש"ע י"ד סי' רמט סעי' יד:

◆

רבינו גרשום

צדקה זו עושר שיהיו לו נכסים ועושר שיעשה מהם צדקה: כבוד. זו אגדה בשביל שיודע לדרוש באגדות מכבדין אותו: יש לו לבעל הדין. יצר הרע להשיבך ולהטעותך ולומר לך: ועכשיו אי אתם עושין רצונו של מקום. לפי שאתם בגלות ואי אתם יכולים לקיים כל התורה: עניים מרודים. שנרדים מבני אדם ששללום: איכי השתא נפלי. הייתי נידון בסקילה כדאמר בית הסקילה היה גבוה ב' קומות (סנהדרין מה). וכעובדי עבודת כוכבים דכתיב (דברי' יז) וסקלתם באבנים ומתו: ופרקליטין. מלמדי סניגוריא: כי אספתי את שלומי בשביל שאינם עושים לא חסד ולא רחמים. הא עושין יהיה להם שלום גדול: מפעפעו. עושהו רך: אני בצדק. שאעשה צדקה בתחילה והדר אחזה פניך